

RAJMUND PORADA

Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0003-2054-0824>

Jacek Froniewski, *Teologia sakramentu namaszczenia chorych. Historia – Systematyka – Ekumenia* (seria: *Rozprawy Naukowe 107*), Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu 2022, 513 s., ISBN 978-83-66545-51-9

Recenzowana monografia autorstwa Jacka Froniewskiego dotyczy kluczowych nerwów współczesnej chrześcijańskiej teologii. Z jednej strony jest to rzeczywistość sakramentów jako szczególnych miejsc chrześcijańskiej egzystencji, znaków komunikujących zbawienie i wyrazu cielesności chrześcijańskiej wiary, w myśl której udział w życiu wiecznym dotyczy całego człowieka. Z drugiej strony to wymiar ekumeniczny, bez którego po Soborze Watykańskim II nie sposób rzetelnie uprawiać chrześcijańskiej teologii. W przypadku rzeczywistości sakramentów autor skupił się na jednym z nich – sakramencie namaszczenia chorych, wyjaśniając w przekonujący sposób, że „sakrament namaszczenia chorych (...) wyróżnia się wyjątkową specyfiką, ponieważ zbawienie, łaska są tu adresowane nie tylko do sfery duchowej człowieka, lecz także (...) do jego ciała” (s. 12), a jednocześnie „jest w pewien sposób najbardziej zaniedbanym sakramentem, jeśli idzie o opracowania teologiczne” (s. 15), gdyż poświęcano mu w publikacjach teologicznych niewiele uwagi. Dlatego postawił sobie za cel, prześledzenie historii teologicznej interpretacji sakramentu chorych począwszy od danych Objawienia, by na tym tle podjąć refleksję nad aktualnymi możliwościami jego wykładni i praktyki, przy uwzględnieniu również optyki ekumenicznej. Realizacja tak określonego celu wymagała podjęcia kilku szczegółowych zabiegów badawczych: pierwszym była analiza w wymiarze diachronicznym i synchronicznym teologii sakramentu chorych w perspektywie dogmatycznej, „tak, aby uchwycić jej aktualny obraz w tym momencie jej historycznego rozwoju, naznaczonym przez recepcję ostatniego soboru” (s. 13) i wskazać na nowe wyzwania, które winny określać kierunki rozwoju teologii i praktyki wspomnianego sakramentu; drugim była podobna analiza rozumienia praktyki namaszczenia chorych w Kościołach i wspólnotach niekatolickich, wraz z próbą uchwycenia zachodzących tam zmian; a trzecim ustalenie, czy między wyznaniem istnieje jakieś oddzia-

ływanie i jego „potencjalny wpływ na możliwości wzajemnej posługi” (s. 14). Autor pragnął uzyskać całościowy obraz teologii i praktyki sakramentu namaszczenia chorych w ich historycznej dynamice, a jednocześnie wskazać na potencjał tego sakramentu w aktualnej kościelnej posłudze wobec chorych i relacjach międzywyznaniowych. Tak zarysowane pole badawcze jawi się jako obszerne i już na wstępie musi budzić respekt ze strony czytelnika.

Bibliografia recenzowanej monografii liczy ponad 700 pozycji, co jest liczbą imponującą. Obejmuje ona materiały podejmujące kwestie egzegetyczne, historyczne, doktrynalne, teologiczno-systematyczne, liturgiczne, prawno-kanoniczne i ekumeniczne. Wykorzystana baza materiałowa jest nie tylko rozległa, ale – co ważniejsze – reprezentatywna i umożliwiająca osiągnięcie zamierzonego efektu badawczego.

Monografia Jacka Froniewskiego jest nowatorskim w literaturze teologicznej studium nad namaszczeniem chorych, cechującym się kompleksowym i wielowymiarowym podejściem: historycznym, systematycznym i ekumenicznym. Tej triadzie odpowiada struktura monografii, w której trzem kolejnym rozdziałom przypisano realizację wspomnianych perspektyw. Nie uczyniono tego w sposób „sterylny”, gdyż nie sposób radykalnie rozdzielić poszczególnych perspektyw, zwłaszcza historycznej i systematycznej. Choć w pierwszym rozdziale skoncentrowano się przede wszystkim na prześledzeniu wielowiekowego procesu kształtowania się teologii i praktyki sakramentu namaszczenia chorych, to autor podejmował także systematyczną refleksję nad kształtującą się teologią tego sakramentu. Z kolei towarzysząca mu w drugim rozdziale perspektywa systematyczna nad aktualnym obrazem katolickiej doktryny o namaszczeniu chorych w konieczny sposób musiała zostać wzbogacona elementami historycznej analizy poszczególnych etapów reformy sakramentu chorych zainicjowanej przez Sobór Watykański II. Także perspektywie ekumenicznej w oczywisty sposób musiała towarzyszyć zarówno historyczne, jak i systematyczne spojrzenie. Nie podważa to jednak w żaden sposób zasadności przyjętego porządku, który już sam w sobie kieruje uwagę czytelnika na „aktualność” rozumienia i praktyki sakramentu chorych. Trudno jednak byłoby zrozumieć „aktualność”, a nawet formułować postulaty dalszej reformy i odnowy bez ukazania historii kształtowania się tego sakramentu i bez znajomości tego, co miało miejsce, w sensie systematycznym i praktycznym, już w przeszłości.

Nakreślona przez autora historyczna panorama teologii i praktyki sakramentu namaszczenia chorych w znakomity sposób odwzorowuje linie rozwoju tego sakramentu, odsłaniając jednocześnie ich społeczne, eklezjalne i doktrynalne tło. Wrocławski teolog ukazał wiele szczegółowych etapów i odcinków tej historii, nie rezygnując przy tym z przejrzystej syntezy. Uderza trafność w wyeksponowaniu kluczowych momentów i najważniejszych cezur w historii namaszczenia

chorych. Zaproponowana historyczna synteza łączy ze sobą zdobyte kluczowych badaczy zajmujących się namaszczeniem chorych w różnych aspektach, dając w efekcie nową, oryginalną jakość. To samo dotyczy także sposobu prezentacji biblijnych podstaw sakramentu chorych, od których autor wyszedł w historycznej części monografii. Swoboda, z jaką porusza się po zawłościach egzegetycznej dyskusji dotyczącej ustanowienia sakramentu namaszczenia chorych zasługuje na najwyższe uznanie.

Jakość historycznej analizy widoczna jest również w prezentacji reformy przeprowadzonej przez Sobór Watykański II i jej recepcji. Autor ze swobodą operuje zgromadzonym materiałem badawczym, odsłaniając źródła inspiracji soborowej reformy, intencje towarzyszące ojcom soboru w tym procesie i wynikające z nich implikacje dla procesu recepcji. Bazując na tych osiągnięciach, zdołał następnie dokonać rzeczowej i skrupulatnej hermeneutyki tekstów soborowych i posoborowych, w tym zwłaszcza Kodeksu Prawa Kanonicznego i Katechizmu Kościoła Katolickiego. Na uwagę zasługuje ogromna precyzja w interpretacji tych tekstów i zdolność do uchwycenia nawet drobnych niuansów formalnych i semantycznych oraz ich ewentualnych konsekwencji teologicznych, które znakomicie wyzyskuje w kontekście postulatów pogłębiających recepcję soborowej reformy w zakresie namaszczenia chorych, tak by mógł być sprawowany z większym duchowym pożytkiem dla różnych kategorii chorych.

W systematycznych analizach teologii sakramentu namaszczenia chorych w nauce i recepcji Soboru Watykańskiego II wrocławski teolog zwrócił szczególną uwagę na jego pneumatologiczny wymiar. Dostrzegł w nim element przyczyniający się do znacznego poszerzenia rozumienia tego sakramentu i otwarcia nowych horyzontów, dzięki czemu możliwe staje się wyjście ku nowym rozwiązaniom. Położenie akcentu na tym wymiarze, a następnie jego konsekwentne rozwijanie w kontekście przyszłego rozwoju należy postrzegać jako szczególny i znaczący wkład autora recenzowanej monografii w interpretację tego sakramentu. Wprawdzie aspekty pneumatologiczne stale były w niej obecne, ale często odczytywano je jedynie w wąskim kontekście. Jacek Froniewski pneumatologiczną perspektywę wyzyskał również w odniesieniu do dyskusji nad sakramentalnością namaszczenia, co ma istotne znaczenie w kontekście ekumenicznym i otwiera nowe możliwości pogłębienia dialogu międzywyznaniowego. Perspektywa ta stwarza dogodne warunki m.in. dla rozwiązania kwestii ustanowienia sakramentów, tak istotnej dla większości denominacji protestanckich w odrzuceniu sakramentalności namaszczenia chorych. W perspektywie pneumatologicznej możliwe staje się przyjęcie poglądu o powielkanocnym tworzeniu tradycji sakramentalnej, czyli wyboru pod wpływem Ducha Świętego w Kościele i przez Kościół konkretnych znaków symbolicznych urzeczywistniających zbawcze działanie Jezusa Chrystusa. Autor monografii zdołał wykazać, że taka opcja znajduje

coraz powszechniejszą akceptację po stronie protestanckiej. Potencjał pneumatologii w odniesieniu do perspektyw pojednania między wyznaniem trudno zatem przecenić. Ma on znaczenie także na ogólniejszym poziomie, gdyż inspiracje płynące z pneumatologii pozwalają w różnorodności praktyk i interpretacji teologicznych związanych z namaszczeniem chorych widzieć dar, a nie przeszkodę na drodze do jedności. Tak się stanie, jak trafnie utrzymuje wrocławski teolog, jeśli przyjmie się pneumatocentryczną perspektywę w teologii.

Autor recenzowanej monografii dokonał również słusznej „promocji” wymiaru paschalnego w teologii łaski sakramentu chorych, sytuując go perspektywie aktualizacji i dopełnienia chrztu, jako dzieła zanurzenia i upodobnienia się do śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Dzięki temu sakrament chorych zyskuje bardziej egzystencjalny, a zarazem eklezjalny wymiar. Choroba i cierpienie jawią się przez to szczególnie miejscem „wejścia” w Paschę Chrystusa i jej przemieniającą moc, której doświadcza się w Kościele. Zgodnie z paschalną wizją cała rzeczywistość, łącznie z chorobą, widziana jest w perspektywie „przechodzenia” do pełni życia w Chrystusie. Jacek Froniewski ma świadomość, że paschalna wizja sakramentu chorych oraz jego eklezjalne „zadomowienie” ciągle jeszcze nie znajdują pełnego odzwierciedlenia w świadomości katolików i w samej praktyce tego sakramentu. W zestawieniu z podejściem niektórych wschodnich Kościołów, po stronie Kościoła katolickiego widoczny jest – jego zdaniem – brak „szerszej wizji teologicznej, która by przełamywała w świadomości wiernych raczej indywidualistyczne podejście do tego sakramentu” będące echem tradycji „ostatniego namaszczenia” (s. 432).

Cennym osiągnięciem monografii jest ukazanie rozkwitu bogactwa form liturgicznej praktyki namaszczenia chorych w Kościołach poreformacyjnych. Przeprowadzając szczegółowe i żmudne badania i analizy zwłaszcza liturgicznych tekstów tych Kościołów, autor zaprezentował teologiczną i liturgiczną dojrzałość rozwoju posługi wobec chorych po stronie protestanckiej. W jego ocenie jest ona nawet bardziej integralna i holistyczna niż ma to miejsce gdzie indziej. Pisze on wprost o liturgicznej „rewolucji” przywracania obrzędu namaszczenia chorych w tradycji protestanckiej, oznaczającej jednocześnie milowy krok ekumeniczny (por. s. 434). Ten kontekst posłużył mu też do rozwijania perspektyw ekumenicznego zbliżenia między Kościołami. Formułowane propozycje w tym względzie opiera na szerokiej i głębokiej znajomości poszczególnych teologii konfesyjnych, w których potrafi dostrzec i wydobyć te elementy, które kryją w sobie potencjał jedności, nie popadając przy tym w zbyt ni entuzjazm. Zachowuje bowiem świadomość istniejących trudności teologicznych w relacjach ekumenicznych, które szczegółowo udokumentował w związku z rozumieniem obrzędu namaszczenia chorych. Mimo to nie zrezygnował ze wskazania możliwości wspólnych działań duszpasterskich wobec chorych, które mogą w dłuższej perspektywie

przyczynić się także do przewyciężenia doktrynalnych rozbieżności. Nowe drogi na tej ścieżce może otworzyć – zdaniem autora – spojrzenie na chorobę i zdrowie w aktualnej epoce naznaczonej kultem zdrowia (zob. s. 438). O ile rozumienie sakramentu chorych obciążone jest różnymi kontrowersjami, co nie ułatwia dialogu i wzajemnego zbliżania, o tyle aktualne wyzwania w dziedzinie współczesnego kultu zdrowia dotyczą w równym stopniu wszystkie Kościoły chrześcijańskie i winny znaleźć wspólną odpowiedź w zakresie duszpasterskiej posługi, a zarazem ułatwić dialog doktrynalny. „Ekumeniczna” część monografii jest więc nie tylko odkrywcza, ale również doniosła w kontekście relacji między-wyznaniowych.

Recenzowana monografia jest opracowaniem, które niewątpliwie stanowi znaczny wkład w rozwój nauk teologicznych. Jest to bardzo obszerne studium, dobrze zaprojektowane, osadzone na szerokiej bazie materiałowej, będące teologicznodogmatycznym i ekumenicznym namysłem nad sakramentem namaszczenia chorych, z uwzględnieniem integralnie z nim związanych aspektów liturgicznych i kanonicznych, rozwijanym zarówno w perspektywie historycznej, jak i teraźniejszej oraz wybiegającej w przyszłość. Tak kompleksowe ujęcie problematyki sakramentu namaszczenia chorych stanowi *novum* w światowym piśmiennictwie teologicznym i czyni recenzowaną monografię dziełem pionierskim. Autor zdołał pogłębić teologię sakramentu namaszczenia chorych w wymiarze pneumatologicznym i paschalnym, a zrazem sformułować na tej podstawie teologicznie i eklezyjalnie relewantne postulaty dalszej reformy i rozwoju tego sakramentu, a nawet szerzej: różnych form duszpasterstwa chorych. Niezwykle cennym wkładem jest ponadto ukazanie teologii i bogactwa form obrzędów namaszczenia chorych w Kościołach niebędących w jedności z Kościołem rzymskokatolickim, zwłaszcza poreformacyjnych, w tym anglikańskich, wraz ze sformułowaniem wniosków bądź wskazaniem ważkich implikacji o charakterze ekumenicznym. Monografia, choć z założenia jest opracowaniem o charakterze teologicznodogmatycznym i ekumenicznym, ma znaczenie także dla badań z zakresu liturgiki i prawa kanonicznego.